

ЦЕРКОВНА ПОЛІТИКА РОСІЙСЬКОЇ ОКУПАЦІЙНОЇ ВЛАДИ В ГАЛИЧИНІ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Перша світова війна й нині є предметом жвавих наукових дискусій, оскільки вона відіграла вагомую роль у формуванні нової політичної карти світу, яка була пов'язана з появою на цій карті нових держав, змінами у створенні сучасних моделей економіки, сприяла новому філософському осмисленню базових цінностей і пріоритетів, зміні суспільних та морально-етичних ідеалів. Необхідність всебічного наукового опрацювання різновекторних напрямів діяльності російських окупаційних органів влади в Східній Галичині у 1914 – 1917 рр. зумовлюється тією обставиною, що у сучасній українській та зарубіжній історіографії підхід до її висвітлення є неоднозначним, а інколи – й діаметрально протилежним.

У нашій статті ми торкнулися аналізу проблем, пов'язаних із віросповідною політикою першого російського окупаційного режиму у Галичині, вважаючи цей напрямок русифікаторської політики основним та вельми важливим, а відтак потретьмим ґрунтовного розгляду.

Характеризуючи в загальних рисах новітню історіографію проблеми, слід констатувати, що, незважаючи на достатню кількість досліджень, опублікованих за останні 20 років переважно у вигляді наукових статей та кандидатських дисертацій, можна зазначити про наявність лише кількох основних комплексних праць, написаних як російськими, так й українськими вченими, котрі вважаються концептуальними та які справили значний вплив на оцінки і висновки щодо діяльності владних інститутів першої російської окупації Східної Галичини. Мова йде передусім про дослідження О. Мазура,¹ І. Патера,² А. Бахтуріної,³ й частково В. Савченка.⁴ Саме ці праці сьогодні задають тон та спрямованість наукового погляду на проблеми, пов'язані з історією Тимчасового військового генерал-губернаторства Галичини.⁵

Важливе значення для вивчення теми нашого дослідження мають праці О. Бахтуріної. У спеціальній монографії “Політика Російської Імперії в Східній Галичині в роки Першої світової війни” проаналізовано унікальний документальний матеріал і висвітлено російську державну політику щодо Східної Галичини в зазначений період.⁶ Проте, автор, фактично, проігнорувала численні праці українських та зарубіжних істориків, без опрацювання яких неможливо всебічно і об'єктивно розкрити досліджувану тему.

Готуючись до вступу в Галичину, росіяни змушені були задуматися над тим, яку політичну тактику тут застосувати.⁷ Наріжними проблемами стали питання польської автономії та “українська проблема”. Польське питання було чисто політичним і могло бути частково вирішене адміністративними заходами. Натомість українська проблема була майже невирішальною. Визнання будь-яких елементів окремішності українців загрожувало російському зовнішньополітичному курсові та кризою імперської російської ідентичності. Російські інтелектуали та політики доводили “російськість” Галичини, проте всі їхні концепції наштовхувались на проблему Греко-католицької церкви. Щодо римо-католиків вони вже мали досить успішний досвід з Королівства

Польського. В даному випадку вони сподівалися на автоматичне перенесення існуючих правил та законів на територію Галичини. Саме цим пояснюється відсутність якихось обмежувальних, або насильницьких дій щодо Римо-католицької церкви в період окупації Львова.⁸ Стосовно римо-католицького населення в окупаційній владі не було жодних ілюзій ані щодо переведення його на православ'я, ані щодо можливості його русифікації. Обмеження були скеровані лише на недопущення негативних коментарів щодо Російської держави та православ'я. Російська влада заборонила всім конфесіям молитися за австрійського імператора. Зрозуміло, що архієпископи Ю. Більчевський та Ю. Теодорович не ризикували вдаватися до якихось особливих ініціатив. Вони обмежилися вітальними візитами в складі польської делегації до нового російського губернатора Шереметьєва. Водночас не виявляли особливої лояльності до російської влади. Найбільшим доказом їх проавстрійської патріотичної поведінки стало те, що ніколи не дозволили підняти російський прапор над своїми палацами.⁹

Ще напередодні війни Львів став важливим об'єктом російської зовнішньої політики. Цьому, зокрема, сприяла "православна" основа російської зовнішньої доктрини, зведення її до рівня офіційної політики, що остаточно перетворило релігійно-конфесійну сферу в чисто політичну. Гасла звільнення слов'янського населення Галичини від "австрійського ярма", "воз'єднання православної Русі", масована православна пропаганда викликали неймовірний інтерес до Галичини. У цьому ключі Львову, як столиці коронного краю відводилася особлива роль. Львів став містом-символом, яким варто було володіти, щоб виправдати як свою експансіоністську зовнішню політику, так і легітимізувати претензії на цілий край.

Окрім зовнішніх впливів не менш важливим були внутрішні поділи та протистояння в місті. Львів, незважаючи на чисельну перевагу поляків – римо-католиків, концентрував у собі всю гаму галицької політики. Не тільки політичні партії та товариства намагалися мати тут свій головний осідок, але й історично так склалося, що Львів був містом, де водночас перебували три архієпископи: римо-католицький – польський, греко-католицький – український та вірменський. На момент початку війни дві перші церкви були майже цілком "націоналізовані", цей процес остаточно завершила світова війна. Вірмени, включно з їхнім церковним зверхником, були політичними поляками. Вірменський архієпископ був відомий щодо своїх політичних уподобань, він неприховано підтримував галицьких "вшехполяків". Німецька протестантська громада була добре зорганізована, але не могла через свою австрійсько-німецьку імперську лояльність підтримувати національні аспірації якогось з національних рухів краю. Два конкуруючі між собою національні проекти (польський та український) трактували євреїв і вірмен як запасний "резервуар" для поповнення свого національного організму¹⁰.

Львівські архієпископи традиційно відчували відповідальність за свою громаду, і на їх думку це й давало їм право втручатися в усі сфери публічного життя. Політична сфера, як одна з найважливіших також часто диригувалася церковними зверхниками. Втручання найвищої церковної особи відразу надавало справі особливого, "справедливішого звучання, свого роду освячувало її. Таке тісне переплетення компетенцій церковного та політичного, висока концентрація релігійної влади робили Львів особливим містом.¹¹

Останній передвоєнний рік чітко засвідчив, що між греко-католиками та римо-католиками міста не було відчуття католицької солідарності. Формально вони належали до однієї Вселенської Церкви, але між ними пролягала національна прірва. Приналежні до обох конфесій були невід'ємною частиною своїх національних рухів.

Це свідчило про те, що національна ідентичність остаточно здобувала перевагу над релігійно-конфесійною. Перед самої війною римо-католицький архієпископ Юзеф Більчевський відзначився тим, що фактично не допустив підписання угоди щодо сеймової виборчої реформи тим самим продемонструвавши тотожність позицій із однією з найконсервативніших польських партій – подоляками. Великим авторитетом у цій партії був також вірменський архієпископ Ю. Теодорович. Греко-католицький митрополит Андрей Шептицький також заангажувався в цей процес. Він пояснив свою участь у політичних нарадах такими словами: “[...] щоб сповнити свій святий громадянський обов’язок”.¹² Священик і патріот стали тотожними поняттями. Всі згадані чинники перетворювали світову війну на цьому терені в свого роду священну війну за національні святощі, за “святу” національну справу. В “Архіпастирському посланні” митрополита Шептицького від 29 липня 1914 р. читаємо заклик до українських вояків: “Хоробро сповніть обов’язки! Побіда певна, а справа свята!”.

Не зважаючи на наближення війни, євреї й надалі сторонилися політики. Емансиповані євреї належали в основному до польських партій демократичного спрямування. Рабини не втручалися до політики і не могли говорити від імені всієї громади. Цього не дозволяла ні структура їхньої релігійної спільноти, ані політичні настрої в громаді. Незважаючи на це, євреї були потужним чинником міського життя в основному через провідні позиції в торгівлі. Львів не мав особливого сакрального значення для юдеїв, наприклад такого, як для поляків і особливо українців. Проте, статус столичного міста навіть тут відігравав свою особливу роль. Тут найпростіше було зробити службову кар’єру, розвинути свою власну справу. Рятуючись перед російським наступом, багато львівських євреїв вдалося до втечі і переселилося до Відня. Це був перший великий людський трансфер між Львовом та Віднем. Проте, Львів ще довго залишався для переселенців “малою батьківщиною”. Ті, що залишилися у Львові, зазнали погрому в перший же день. Російська “солдатеска” просто стріляла в перехожих євреїв без особливої на те причини. Після першого погрому багато єврейських крамниць і будинків було спустошено. Російська влада не визнавала факту масових погромів у Львові, але мусила пояснити, чим був викликаний спротив львівських євреїв.¹³

З початком війни львівські архієпископи не залишилися осторонь суспільних процесів. Вони часто виступали на патріотичних заходах, видавали пастирські послання, навчали своїх вірних, як треба поводитися в цій жахливій війні. Дуже часто церковні послання були пронизані патріотичним пафосом і розставленням основних політичних орієнтирів. Так в “Другому пастирському листі” від 24 серпня 1914 р. митрополит Андрей Шептицький наступним чином окреслив мету цієї війни: “Преважна – Дорогі – хвиля. Ведесь війна поміж нашим Цісарем а Царем Москви. Війна ведесь о нас, бо московський цар не міг того стерпіти, що в Австрійській державі маємо свободу віри та народности; хоче нам видерти ту свободу, закути в кайдани.”¹⁴ Отже, війна сприймалася вищою духовною ієрархією як боротьба за збереження своєї віри і національності. Відповідно, дуже важко провести межу між релігійним і політичним під час цієї війни. Мотивації перекликалися між собою, одні причини викликали інші: церква націоналізувалася, а нація в свою чергу сакралізувалася.

Значні зусилля докладалися до навернення греко-католиків на православну віру. Під проводом архієпископа Волинського Євлогія в Галичину було направлено сотні православних священиків з Росії. Вони призначалися на місце греко-католицьких священиків, які були вивезені або ж зі страху переслідування виїхали слідом за австрійською армією.¹⁵

В перші дні окупації Львова галицькі москвофіли розпочали активну співпрацю з російською адміністрацією. Група В. Дудикевича запропонувала росіянам як найрадикальніші заходи боротьби з українством та відповідною течією в греко-католицькій Церкві. Ще 1 вересня 1914 року він підготував свої пропозиції про бажаний устрій в Галичині. За цим планом з краю мали бути вигнані усі священники-езуїти та василіяни. Найбільш жорстоко В. Дудикевич пропонував поступити з митрополитом Андреем Шептицьким, як лідером і натхненником українського руху. Всі маєтності згаданих згромаджень потрібно було конфіскувати передати православним. Російська влада мала невпинно пропагувати ідею приєднання уніатів до православ'я, не надавати російського громадянств євреям, а політику поляків зорієнтувати в прусському напрямку. Найважливішим в цих пропозиціях було те, що Львів, як місто, де чисельно переважали поляки та євреї, мав втратити свій столичний статус. Статус столиці галицького краю мав бути наданий Галичу.¹⁶ В такий спосіб мала бути відновлена історична справедливість і надано історичне підґрунтя російській політиці в Галичині. Задум В. Дудикевича полягав у тому, щоб десакралізувати Львів і очач галичан. Перенесення адміністративної столиці до Галича мало означати, що Львову, як митрополичій столиці усіх греко-католиків не встояти. Виношуючи подібні плани, переконані галицькі москвофіли не бачили майбутнього в греко-католицькій церкві і сподівалися на швидку її ліквідацію. Не все із запропонованого нова влада взялася реалізовувати. Заважала міжнародна опінія та недооцінка галицькими москвофілами закоріненості релігійних переконань у свідомості українського населення. До всього додалося й те, що австрійці з початком війни провели безпрецедентну акцію по виявленню москвофільських елементів у Галичині. Тисячі людей були заарештовані, серед них багато випадкових. За даними австрійського міністерства культів та освіти, арешти торкнулися сотень священників. Десять з них були із Львівського деканату.¹⁷ Жорстокість та тотальний характер акції позбавили москвофільський табір надзвичайно впливової верстви в галицькому суспільстві. Більшість із арештованих залишалася роками ув'язненими в таборі Талергоф, багатьох було страчено під різними приводами.

Перші кроки росіян продемонстрували різницю в підходах і планах православної ієрархії та російської влади в Галичині. Новопризначений церковний зверхник Галичини Волинський архієпископ Євлогій розпочав урочистий "хрестовий похід" на Львів із Почаївської лаври. Все це мало символічне значення і целібрувалося за найвищими патріотичними зразками. Кандидатуру Євлогія запропонував сам обер-прокурор Святійшого синоду В. Саблер. Через день, 29 серпня 1914 року, російський імператор затвердив цю кандидатуру. До уваги було взято те, що Євлогій з 1902 по 1914 р. керував Холмською єпархією, ситуація в якій, на думку синоду, була дуже наближеною до галицької.

Православні священники настільки захопилися наверненням галицьких уніатів на православ'я, що в їхню діяльність мусили втрутитися перші особи Російської імперії. Оскільки ставка головнокомандувача не виробила якогось конкретного плану релігійної політики в Галичині, то все фактично було віддано на відкуп єпископу Євлогію. Покликаючись на військову доцільність, верховний головнокомандувач російських військ скерував 14 вересня 1914 р. на ім'я царя Миколи II лист з проханням прояснити ситуацію і не допускати насильного переведення галицьких греко-католиків на православ'я. Військовим чинам не стільки йшлося про дотримання принципів свободи віросповідання, як про спокій в тилу російського війська. Обер-прокурор синоду В. Саблер відправив відповідного листа-інструкцію воєнному генерал-губернаторові

Галичини Г. Бобринському та архієпископові Євлогію з вимогою невпинно дотримуватись принципів свободи віросповідання. Проте недосвідчене в дипломатичних іграх Петроградське телетайпне агентство поширило інформацію про те, що “Архієпископ Євлогій відбув до Почаєва і Львова для приєднання до православ'я галичан.”¹⁸ Така необережність викликала обурення у багатьох вищих чиновників російської влади, оскільки прямим текстом було заявлено про реальну місію архієпископа.

5 грудня 1914 р. синод розглянув детальний звіт єпископа Євлогія про його діяльність в Галичині. Перші дні в повітах, прилеглих до російського кордону, панувала ейфорія, цілі громади переходили на православ'я, відбувались багатотисячні урочисті хресні ходи, виголошувались патріотичні промови на честь переможної російської зброї та православного царя. Проте, зовсім інакше виглядала картина у Львові. З Бродів 2 листопада Євлогій поїхав до Львова і застав наступну ситуацію: “Був здивований тим, як мізерно представлена православна віра в цьому місті. Власне кажучи, православ'ю тут ніде голову прихилити. Одна православна буковинська або румунська церква, настоятель якої втік. Руська колонія тут становить 40 тисяч. Тому руські відвідують уніатські і латинські, де мають слухати на незрозумілій мові і молитися Йосафату Кунцевичу. Спроби отримати для православних кафедральний собор св. Георгія Побідоносця поки не мали успіху. Уніатське духовенство не на боці православних. Залишилися послідовники Шептицького, палкі прихильники унії та українства. Руські патріоти інтелігенти готові перейти, але як світські люди вони не мають права порушувати церковних питань. Значна частина галичан належить до українсько-мазепинської течії, ворожої до Росії і православ'я. Єдина надія – народ, який і в унії визнавав себе православним. Сподіватися на перехід з унії всього населення нема підстав. Тому православ'я в Галичині чекає важка і вперта боротьба проти унії.”¹⁹ Невтішна картина спонукала синод на пошуки відповідних коштів, щоб утримувати своїх священників та готувати ґрунт для переходу нових парафій. Проте, все ж в рекомендаціях наголошувалося на добровільності й толерантності в поширенні православ'я.

Євлогій, описуючи невідрадну картину позицій православних у Львові, сподівався отримати дозвіл світської влади на використання греко-католицьких храмів міста православними священниками. Він звертався до Святійшого синоду з проханням “принципіально” вирішити питання передачі православним святоюрської катедрі. Згода самого імператора Миколи II на таку передачу надійшла в час, коли реалізувати цей план було практично неможливо, тільки 2 травня 1915 р.²⁰ Взагалі, довгий час в російській релігійній політиці в Галичині панував хаос. Кардинально розходилися плани і бачення цієї проблеми російською військовою та релігійною владою.

Бурхлива діяльність православного архієпископа Євлогія на ниві навернення галицьких уніатів на православ'я змусила воєнного генерал-губернатор Г. Бобринського видати спеціальний циркуляр про віротерпимість, який регулював церковні відносини в Галичині. Губернатор намагався не віддавати на відкуп цю делікатну сферу російським православним ієрархам. Саме тому він запровадив чіткі правила процедури зміни конфесії. Відповідно до першого циркуляру, всі випадки переходу мали бути добровільною ініціативою. Парафія сама повинна була визначитися з переходом на православ'я. Влаштовувались голосування (навіть тоді, коли їх ніхто не вимагав), якщо 75% бажали прийняти православ'я, тоді до вказаної церкви скеровувався православний священник. Священник міг отримати призначення тільки після особистої згоди на це воєнного генерал-губернатора. Це правило не поширювалось на парафії, де греко-католицькі священники, боячись приходу російських військ, виїхали

з австрійськими владними структурами. Зазначені парафії відразу, без голосування, оголошувались православними. Ще одним способом захоплення греко-католицьких парафій були часті короткотривалі арешти священників як політично неблагонадійних, після чого зазначені парафії оголошувались покинутими і туди так само призначалися православні священники. Натомість архієпископ Євлогій підготував свої пропозиції, в яких вимагав “схилити народ”, “надати поштовх”, “створити хвилю” для переведення греко-католиків на православ’я. Ці слова насторожили самого воєнного генерал-губернатора Г. Бобринського. Він угледів в них приховане бажання насильства і з військово-тактичних міркувань не підтримав позицію Євлогія. Назвав її бажаною, але ризикованою.²¹ Постійна гра між церковною і світською владою Російської імперії давала можливість пояснювати будь які зловживання однієї чи іншої сторони їх спонтанним, несанкціонованим характером.

Після того, як синод відрядив професора П. Жуковича з інспекцією до Галичини, стало відомо, що грубі форми правління росіян в краї завдали такої шкоди, що навіть ліберальні циркуляри воєнного генерал-губернатора про віротерпимість не змогли зарадити справі.²² П. Жукович змушений був констатувати, що станом на 1 березня 1915 р. із 1874 уніатських парафій трьох галицьких єпархій на православ’я перейшла тільки 81%. Така кількість була невтішною ще й тому, що багато з них були просто зайняті православними священниками, оскільки греко-католицькі виїхали з австрійською владою.

Питання функціонування греко-католицьких церков у Львові було надзвичайно дражливим для російської влади. З одного боку, вона бажала якнайшвидшої їх передачі православним, з іншого – не могла особливо вплинути на цей процес. Навіть те, що генерал-губернаторові вдалося домогтися почергової відправи в церквах Львова, було сприйнято Ватиканом як замах на статус католицької церкви. Якщо на провінції на такі умовності не зважали, то у Львові треба було дотримуватися певних принципів релігійної толерантності. Крім усього, росіяни мали велику кадрову проблему. До Львова потрібно було прислати лише добре освічених священників, щоб вони не контрастували різко з добре вишколеним в австрійських університетах греко-католицьким духовенством. Як не дивно, але проблема виникла навіть із обсадженням єдиної православної церкви у Львові. Після того як настоятеля цієї церкви отця Мурина було відраджено в інше місце, постало питання, де знайти таку ж дієву і авторитетну людину.²³

З часом діяльність православної влади у Львові перетворилася на найбільшу проблему воєнного російського правління. Канцелярія воєнного генерал-губернатора змушена була постійно дезавувувати факти зловживань з боку православного кліру. Торгівля посадами, часті випадки хабарництва, нестримне бажання архієпископа Євлогія “пришвидшити” події, привели до того, що губернатор змушений був звернутися до російського імператора з проханням усунути останнього із Галичини. Значна втрата російською армією галицьких територій та “шкідлива” діяльність архієпископа Євлогія спонукали імператора “почесно” перевести його зі Львова на Волинь. Це сталося 12 квітня 1915 р., а 22 червня того ж року російські війська залишили Львів.²⁴

В ході першої російської окупації Галичини всі українські установи, бібліотеки, видавництва, газети, школи було закрито. Для вчителів у Львові, Києві, Петербурзі спішно відкривалися курси російської мови, друкувалися російські підручники. Одночасно почалися масові репресії, арешти і виселення до Росії “підозрілих” українських діячів. Тих, що не потрапили до Талергофу за “москвофільство”, тепер вивозили до Сибіру за “австрофільство”. Тільки через київські тюрми перевезено до Сибіру понад 12 тис. осіб, серед них багато греко-католицьких священників. 19 вересня 1914 р. було

заарештовано митрополита Андрея Шептицького і вивезено до монастирської тюрми у Суздалі, де він перебував до 1917 р. Було вивезено ректора Львівської семінарії о. Й. Боцяна та інших представників вищого греко-католицького духовенства.²⁵ “Поголовно висилано українських священників, – писав М. Грушевський, – або всю інтелігенцію, цілі маси свідомих селян і міщан. Все те самим нелюдським способом хапали в чім застали, арештували, волочили по в’язницях і етапами висилали в Сибір без ріжниць, жінок, дітей, старців, хорих і калік. Скільки таким способом забрано і знищено людей, се переходить всяку ймовірність.”²⁶

Окремого висвітлення заслуговує історія з арештом і депортацією Галицького митрополита Андрея Шептицького. Як засвідчують чисельні документи архіву Святійшого синоду, митрополит Шептицький був основним об’єктом доносів галицького москвофільства. За ним давно стежило російське міністерство внутрішніх справ. Його звинувачували в плеканні антиросійських настроїв, у підтримці українства, у вибудовуванні таємних планів окатоличення Росії. Саме тому російська військова влада наперед знала, що митрополита буде в насильницький спосіб усунуто зі Львова. Розглядалися різні можливості: від висилки його за кордон до заслання вглиб Росії. Перемогла друга концепція. Двічі було проведено обшук в митрополичих палатах, але якихось особливих компрометуючих документів не виявилось. Пізніше, тобто в 1915 р., таким документом було названо меморандум митрополита до австрійського уряду “Про майбутній військовий, правовий і церковний устрій Російської України”.²⁷ Тому було знайдено формальну причину – проповідь в Успенській церкві, де митрополит роз’яснив вірним різницю між греко-католицькою та російською православною Церквами. Під час проповіді 6 вересня 1914 р. митрополит Шептицький назвав російське православ’я “державним”, “казенним”, таким, що робить своєю опорою державну владу, а греко-католицька церква черпає свою віру в єдності з католицькою Церквою.²⁸ Присутні жандармські офіцери потрактували цей вислів, як вираз особливої нелояльності до Російської держави, тому митрополита було арештовано і 19 вересня вислано до Києва. Арешт митрополита перетворив справу греко-католицької Церкви на міжнародну проблему. Російські дипломати змушені були пояснювати при Святійшому Престолі причини такого поводження з найвищою духовною особою, а увага європейської преси була прикута до ситуації в Галичині.

Під час першого домашнього арешту митрополита генеральний вікарій церкви св. Юра звернувся за підтримкою до римо-католицького архієпископа Ю. Більчевського, але той стверджував, що сам не може нічого вдіяти у цій ситуації. Напевно найменше в цей момент латинський митрополит думав про долю свого греко-католицького колеги, бо за інших обставин він погодився прийти навіть на таємну нараду в митрополичій палаті церкви св. Юра.

Це сталося після кількох безпрецедентних фактів діяльності архієпископа Євлогія. Православний митрополит за кілька днів зробив декілька заяв, в яких відверто закликав греко-католицьких священників до переходу в лоно православної Церкви. Службу божу в одному з найбільших греко-католицьких храмів Львова – Преображенській церкві, він закінчив закликem відійти від католицизму і “вернутися” в православну віру. Подібні дії насторожили навіть присутнього там генерал-губернатора. Греко-католицькі священники розцінили ці дві акції як відкритий наступ проти їхньої церкви і звернулися до Євлогія з відкритим листом, назвавши перехід на православ’я важким гріхом. Власне тоді забила на сполох і римо-католицька ієрархія. Митрополит Більчевський прийшов 31 грудня 1914 р. до церкви св. Юра на таємну нараду, скликану священником

Білецьким. На нараді мав бути вироблений план, як вберегти унію.²⁹ Здається, це був останній факт прояву католицької солідарності під час Першої світової війни.

Арешт та заслання греко-католицького митрополита вглиб Росії перетворили його в очах вірних Церкви на живого мученика за віру та національну справу. Повернення митрополита Шептицького до Львова 10 вересня 1917 р. перетворилося на справжню національно-патріотичну маніфестацію українців. З цього моменту українці Львова знову почали жити звичним для них життям, коли можна було порадитися з найбільшим моральним авторитетом. Повернення третього архієпископа до Львова вернуло до звичної констеляції львівське міське суспільство, однак з тією різницею, що воно було значно революціонізованим, а національно-політичні домагання невпинно рухалися в напрямку проголошення національних держав.

Однак, незважаючи на вияви підтримки чи нейтральності, російський уряд з перших днів війни розпочав масове переслідування українства. Російська окупаційна влада прагнула ліквідувати греко-католицьку церкву і навести її вірних до російського православ'я. Здійснення православної акції Святий Синод доручив волинському архієпископу Євлогію (Георгієвському). 12 вересня 1914 р. у записці "Про православну церкву в Галичині" він виклав програму церковно-релігійного устрою Східної Галичини, практичне втілення якої мали здійснювати запрошені православні священники із Полтавської, Харківської, Холмської та інших епархій.

За 10 місяців російського управління в Східній Галичині із 1873 греко-католицьких парафій повністю або частково перейшли на православ'я лише 86, тобто 4,6%. Вважаємо, що ці цифри не дають підстав говорити про масовий перехід греко-католиків у православ'я.

Ототожнюючи релігійні переконання греко-католицького кліру з політичною неблагонадійністю, російська адміністрація розгорнула щодо нього репресії. 19 вересня 1914 р. було ув'язнено і депортовано до Росії митрополита Андрея Шептицького. Згодом були вивезені єпископи Й. Боцян, Д. Яремко, проректор Станіславської духовної семінарії Є. Ломницький та ще 34 парохі.

Спроби росіян нав'язати в Східній Галичині православне віросповідання і утиски греко-католицької церкви відповідали офіційній політиці боротьби з українським національним рухом і сприяли інкорпорації регіону до складу Російської імперії.

¹ Мазур О. Східна Галичина у роки Першої світової війни (1914 – 1918): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України". – Л., 1997. – 20 с.

² Патер І. Статус окупованих територій Галичини і Буковини в 1914 – 1917 рр. // Історія державної служби в Україні: у 5 т. – Т. 1. – К., 2009. – С. 379-409.

³ Бахтурина А. Окраины Российской империи: государственное управление и национальная политика в годы Первой мировой войны (1914 – 1917). – М., 2004. – 394 с.

⁴ Савченко В. Восточная Галиция в 1914 – 1915 годах: Этносоциальные особенности и проблема присоединения к России // Вопросы истории. – 1996. – № 11-12. – С. 95-106.

⁵ Ільницький І. Проблеми історії першої російської окупації Галичини (1914 – 1915 рр.) у сучасному науковому дискусі // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – Вип. XIX. – К., 2011. – С. 324.

⁶ Бахтурина А. Политика в Российской Империи в годы Первой мировой войны. – М., 2000. – 264 с.

⁷ Там же. – С. 58 -70.

- ⁸ Петрович І. Галичина під час російської окупації. – Львів, 1915. – С. 114.
- ⁹ Рясевич В. Церковно-релігійне життя // Історія Львова : у 3 т. / редкол. Я.Ісаєвич, М.Литвин, Ф.Стеблій. – Т. 2. – Львів, 2007. – С. 526-528.
- ¹⁰ Там само. – С. 526.
- ¹¹ Там само.
- ¹² Там само. – С. 526-528.
- ¹³ Там само.
- ¹⁴ Дзерович Ю. Матеріяли до історії мартирології нашої Церкви в часі всесвітньої війни // Нива. Місячник присвячений церковним і суспільним справам. – Львів, 1916. – Ч. 2. – С. 99.
- ¹⁵ Лужницький І. Українська Церква між Сходом і Заходом. – Філадельфія, 1954. – С. 683-684.
- ¹⁶ Центральний державний історичний архів України у м. Києві. – Ф. 361. – Оп. 1. – Спр. 94. – Арк. 9-10.
- ¹⁷ Центральний державний історичний архів України у м. Львові. – Ф. 146. – Оп. 8. – Спр. 1907. – Арк. 24-25.
- ¹⁸ Російський державний історичний архів (м. Санкт-Петербург, Російська Федерація). – Ф. 797. – Оп. 84. – Відділ 2. – Стіл 3. – Спр. 510. – Арк. 21зв.
- ¹⁹ Там само. – Арк. 38-38.
- ²⁰ Там само. – Арк. 176.
- ²¹ Там само. – Ф. 2005. – Оп. 1. – Спр. 8.
- ²² Там само. – Ф. 1579. – Оп. 1. – Спр. 510. – Арк. 89.
- ²³ Там само. – Ф. 2005. – Оп. 1. – Спр. 8.
- ²⁴ Бахтурина А. Политика в Российской Империи в годы Первой мировой войны... – С. 178.
- ²⁵ Полонська-Василенко Н. Історія України. – Мюнхен, 1976. – Т. 2. – С. 445.
- ²⁶ Грушевський М. Ілюстрована історія України. – Нью-Йорк, 1990. – С. 529.
- ²⁷ Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність. Церква і церковна єдність. Документи і матеріали. – Львів, 1995. – Т. 1. – С. 134.
- ²⁸ Василий, дьякон. Леонид Фёдоров. Жизнь и деятельность. – Рим, 1966. – С. 290.
- ²⁹ Бахтурина А. Политика в Российской Империи в годы Первой мировой войны... – С. 172.

Ірина Лозинська.

Церковна політика російської окупаційної влади в Галичині в роки Першої світової війни.

У статті висвітлено основні напрямки діяльності російської окупаційної адміністрації в питанні віросповідання, досліджено ставлення російської військової влади до українців, поляків та євреїв Галичини.

Iryna Lozynska.

Church politics of Russian of occupation power is in Galychyna in the years of First world war.

In the article basic directions of activity of Russian of occupation administration are reflected in the question of religion, attitude of Russian military authority is investigational toward Ukrainians, Poland and jewries of Galychyna.